

שירה אני מדובר אליכם

חשין מצטט את ביאליק, רובינשטיין נעזר באלתרמן וטירקל מביא משירי רביקוביץ' • לא מדובר בערב שירה אלא באוסף ציטטות מיוחד המצוי בפסיקה ומובא כאן לראשונה • שופטים רבים, כך מתברר, אוהבים לקשט את פסקי הדין במובאות ציוריות ודרמטיות. כבודו חובב שירה? בהחלט

לנישואים כבר-אימוץ, וכך אמר: "במקום אחד דימית שופט לסופר ולמשורר, לצייר ולפסל, למלחין ולמחזאי. הוספתי ואמרת כי השופט, כמות כל אלה, אף הוא פרשן החיים, פרשן-יוצר... פירשנו את חייו של האב-המערער. פירשנו את חייה של הנערה-האם. השקפנו סביב לנו ופירשנו את חיינו-שלנו. המסקנה שהסקנו הינה המסקנה האחת והיחידה שיכולנו להסיק. אין אחרת בלתי" (ע"א 3798/94).

פסק דין של בית הדין הארצי לעבודה משנת 2001 דן במעמדו של עיתונאי כלפי גלי צה"ל, ובשאלה אם יש לראות כאן יחסי עובד-מעביד. וכך קבעו השופטים: "לא היה עולה על דעתו של אדם לראות במנוח אלתרמן 'עובד' של העיתון 'דבר', רק משום שהיה בעל 'הטור השביעי'; לא היה עולה על דעתו של אדם לראות במנוח שלונסקי 'עובד' של 'על המשמר', רק משום שבמוסד הספרותי של אותו עיתון פורסמו באופן סדיר שירי המשורר, ולא היה עולה על דעתו של אדם לראות במנוח עגנון 'עובד' בעיתון 'הארץ', משום שבאותו עיתון פרסם עגנון את סיפוריו. חובותיו של המורה לא תהיינה כחובותיו של 'עיתונאי חופשי', סופר, משורר, או אמן, הפועלים כמשתתפים חופשיים, 'חופשיים' מכל חובות ארגוניות, ו'חופשיים' מכל חובת משמעת – רוצים 'תורמים' מפרי עטם או יצירתם האמנותית לעיתון או

המרור הקודם עסק בנוכחות עולם המשפט בשירה העברית. בעקבות המדור שלח לנו עורך הדין עופר זוק אוסף מרשים של טקסטים משפיעים שבהם נעשתה הדרך ההפוכה: אנשי משפט, שופטים בעיקר, עוסקים בשירה, מתייחסים אל השירה ומצטטים שירה. ברשותו אנו מביאים מעט מן האוסף העשיר.

האם רופא הוא משורר?

השופט מישאל חשין, משורר-משפטן ידוע, ביטל ב-1999 החלטה של נשיא המדינה להקל בעונש אסיר, החלטה שניתנה על בסיס חוות דעת רפואיות שגויות. לטענת עורכי הדין, קבע חשין, אין בחוות דעתו של המומחה לא מרמה ולא שקר, "אלא במקרה הגרוע ביותר ליצנייה מדיקה, על משקל ליצנייה פואטיקה, שהיא הרישיון הניתן למשוררים להדגיש קווים ותכונות. השיר נישא על כנפי הרוח, ומיטב השיר – כזבו; ואולם טרם שמעתי כי מיטב חוות דעתו של רופא הוא כזבו. משורר שיספר לנו כי ראה דגים הנכנסים במעופה אל ביתו מבעד לחלון, נקבל את דבריו בהתפעמות ובהשתאות; פרופסור שכך ילמד את תלמידיו בשיעור זואולוגיה, יועבר לפקולטה לדרמה" (בג"ץ 706/94).

בשנת 1996 הכריז השופט חשין על מי שנולד מחוץ

"בימים שמכבר",
כתב השופט חשין,
"שורר המשורר
והבטיח למולדת:
'נלבישך שלמת בטון
ומלט / ונפרוש לך
מרבדי גנים'. ספק
אם גם כיום ימצא
משורר שכך ישורר,
ואולם שביל הזהב
– איזון ומידתיות,
מוזה ומזה – היה
ונותר השביל בו
שומה עלינו לצעוד"

השופט רובינשטיין
 דחה ערעור על
 חומרת העונש
 של קמין שהורשע
 במספר רב של
 עבירות אינוס נגד
 קמינה והוסיף:
 "כדברי המשורר נתן
 אלתרמן: לנשכחים
 ירווח ולחיים ירפא,
 אבל לאן נוליד את
 החרפה?"

יעקב טירקל

אליקים רובינשטיין

מישאל חשין

דליה רביקוביץ'

נתן אלתרמן

חיים נחמן ביאליק

צילום: דן פורגס, לע"מ

דחה את בקשתה בקשר לסעיף הלאום (ע"א 653/75). גיורא סנש ביקש ב־1999 מבג"ץ להשמיט אמירות מסוימות במחזה "משפט קסטנר" הנוגעות לאחותו חנה סנש. מישאל חשין, ברעת מיעוט, סבר כי יש לקבל את העתירה: "חנה סנש הייתה לוחמת־משוררת, שמא נאמר – משוררת־לוחמת. משוררת, לוחמת וחולמת. חנה אהבה את החיים. ובשוטטה יחפה בחולות־הזהב של חוף־קיסריה – נערה כבת עשרים ואחת – כך התפללה לאלוהים: 'אלי, שלא יגמר לעולם החול והים, רשרוש של המים, ברק השמים, תפילת האדם'... גם באותם ימים שחורים־משחור, אדומים־מדם, מעט לפני לכתה אל התופת, שוררה על המרד, על המוות, על הכבוד. וכך שרה חנה בסרדיצה אשר ביוגוסלביה: 'אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות, אשרי הלהבה שבערה בסתרי לבבות'. אשרי הלבבות שידעו לחדל בכבוד/ אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות'. ליבה של חנה סנש ידע לחדול בכבוד. את כבודה ואת שמה הטוב של חנה סנש איש לא יוכל ליטול ממנה, לא בדיבור ולא במעשה" (בג"ץ 6126/94).

למפעל אמנותי, אינס רוצים – אינס 'תורמים' (ע"ע (ארצי לעבודה) 300274/96).

כבודה האבוד של חנה סנש

לא מעט משפטים נסבו סביב משוררים, חלקם ידועי שם וחלקם פחות. נתן זך היה מעורב בכמה משפטים, פעם בטענה שמכר לפלוני ציור מזויף (וזוּפָה), ופעם כשתבע את עיריית תל אביב נגד הקמת חניון בכיכר רבין. יעקב רוטבליט זכה ב־80 אלף שקל בתביעה נגד חברת אירועים על זכויות יוצרים לשיר שלו שבו השתמשה. בשנת 1977 מתאר הנשיא הנרדף פנייה של אשתו של המשורר יונתן רוטוש: "בשנת 1965 נישאה המע" רערת, גברת יחנה שלח, למר אוריאל שלח, המשורר הידוע בשם יונתן רוטוש, וכיום היא מחזיקה ברעות בעלה בענייני לאום ודת. השקפת עולם זו היא אשר המריצה אותה לפנות למשרד הפנים ולבקש להירשם בפריט הלאום כעבריינה". לנרדף קבע שהמערערת זכאית להירשם במרשם האוכלוסין ללא ציון בסעיף הדת, אך

"כדברי המשורר נתן אלתרמן בשירו 'לאן נוליד את החרפה': 'לנשכחים ירווח ולחיים ירפא, אבל לאן נוליד את החרפה?' (ע"פ 9737/06).

אלתרמן מופיע גם בתביעת נזיקין של המנוח אבו חתלה, שהתגורר במחנה פליטים, משנת 2005. השופט מנחם פינקלשטיין דחה את התביעה וכתב: "אנו נוסף לאמירה זו את שירתו של נתן אלתרמן, אשר עמד לפני כשישים שנה, בשורות מפורסמות, על טיבה האכזרי של מלחמה, כל מלחמה, באשר נפגעים בה גם כאלה שלא חטאו: 'כי צדיק בדינו השלח/ אך תמיד בעברו שותת/ הוא משאיר, כמו טעם המלח/ את דמעת החפים מחטא'" (ע"א מחוזי חיפה) 2829/04).

המקום שבו אנו צודקים

ב-2007 דן השופט אדמונד לוי בבג"ץ בעניין כבילת עובדים זרים למעסיקיהם: "מנגנון הכבילה, ההופך את העובד הזר לאובייקט, שוב לא יוכל להתקבל... סביבה כזו, שעל דגלה חרותם אוטונומיית הרצון של אדם וכבודו, לא תוכל לעמוד מנגד בראותה, כמאמר המשורר, 'כיצד אנשים שיצאו שלמים מוחזורים בערב כמטבעות עודף לכיתם'" (בג"ץ 10843/04). המשורר הוא יהודה עמיחי. עמיחי מופיע גם בתביעה נגד חברת ביטוח משנת 2005. שופטת השלום דאו אסתר דודקביץ דחתה את תביעת הרשלנות בעניין פוליסת חילוצים בחו"ל וקבעה כי התובעים "חזרו והבהירו כי הם מבקשים ללמד לקח את הנתבעת ולקבל פיצוי כספי משמעותי, אך אין לבוא עמם חשבון בצערם העמוק. אולי יפים לכאן דברי המשורר: 'מ'ן המקום שבו אנו צודקים, / לא יצמחו לעולם/ פרחים באביב. / המקום שבו אנו צודקים/ הוא רמוס וקשה/ כמו חצר'" (ת"א (שלום ת"א) 68866/01). השופט לענייני משפחה דאו גל גוטזגן דן ב-2004 בשאלת הכרת אבהות ומזכיר: "המשוררת זלדה שוררה בשירה הידוע 'לכל איש יש שם/ שנתן לו אלוהים/ ונתנו לו אביו ואמו...'. שם – מעבר למשמעות הצרה הפורמאלית של מה שמופיע בתעודת-הזהות של אדם ובפנקסי-הרישום של המדינה. מדובר, כך נדמה, באותו מכלול תכונות ודברים שהופכים את האדם למי שהוא, להברידל מן האחר. מיד לאחר האלוהות המתקיימת במעשה הבריאה של כל אחד ואחד מאתנו, מעמידה המשוררת את הוריו של אדם: אביו ואמו" (תמ"ש (מש) פחה ת"א) 87471/00). הציטוט מזלדה מככב בפסקי דין לא מעטים.

משורר לא ידוע בשם ששה בלאוס עמד במרכזה של תביעה משפטית מוזרה משהו. אשתו, שושנה בלאוסוב, יצאה נגד פרסום בעיתונות הרוסית משנת 2001 כי היא אינה נותנת לבעלה כסף לאלכוהול, והוא יוצא לרחוב ושר תמורת כסף ברחוב. היא טענה שאין ביריעה "עניין ציבורי". השופטת דותן חשבה אחרת: "סשה בלאוס, אישיות מעניינת, הוא אדם רוסי, נוצרי אדוק, אלכוהוליסט מושבע וגם... משורר יהודי לאומי. בילדותו בסמרה הוא הגיע למורה שלימדו עברית ואידיש, יידיש הייתה לסשה כמו שפת אם. השנה הוא קיבל פרס ספרותי בישראל בשל ספר שירה הטוב ביותר באידיש". תביעת האישה נדחתה (ת"א (שלום ת"א) 14374/00).

אחוז את המכשיר חזק אבל חלש

עיקר ההתייחסות לשירה בפסקי הדין של השופטים היא באמצעות ציטוטים. לעיתים זהו ציטוט של שורה משיר ידוע או ידוע פחות, לפעמים מצוטט שיר שלם. המצוטטים הם לעיתים משוררים מתרבויות זרות, בדרך כלל הם משוררים עבריים ידועים. השופט מנחם אילן פוסק ב-1999 בעניין מסוים "על דרך הפשרה", ומוסיף: "מאמרו הקלאסי של המשורר הלאומי ח"נ ביאליק 'הלכה ואגדה' פותח בקטע בלתי נשכח: 'להלכה – פנים זועפות, לאגדה פנים שוחקות. גם הדין והפשרה כך. לדין – פנים זועפות, לפשרה – פנים שוחקות'" (ע"א 1639/97). הציטוט הזה של ביאליק חוזר עוד ועוד בכתבי השופטים. בשנת 2005 דן השופט יגאל פליטמן בפרשנות חוק ביטוח בריאות ממלכתי, והוא לומד מאלתרמן פרשנות משפטית ומשחק על שתי משמעויות המילה "משפט": "דרכנו בפרשנות החוק יותר מדודה. בנוסף להיותה מונחית פסיקה, היא גם מונחית על ידי כלל פרשני גדול, עליו כבר עמד אחד מחכמי המשפט, מי שהמש" פטים המבריקים ביותר בעברית היו פרי עטו, המשורר נתן אלתרמן. בשירו 'הכלל הגדול' נאמר כזאת: 'סיפר לי רב אמן אשר מלאכתו בפלד/ הייתי בנעורי שוליה עני ורש/ אצל מסגר זקן, בחרט ומפסלת/ לשלוח את ידי לימדני החרש/ וסח לי, בגשתי נלהב למלאכת:/ 'ילד, אחוז את המכשיר חזק אבל חלש'" (ע"ע (ארצי לעבודה) 1557/04).

שופט בית המשפט העליון אליקים רובינשטיין דחה בשנת 2007 ערעור על חומרת העונש של קטין שהורשע במספר רב של עבירות אינוס נגד קטינה:

**"נסיבות היעלמות
נותרו בגדר
תעלומה", קבע
השופט טירקל
תוך ציטוט דברי
המשוררת דליה
רביקוביץ: "אם
אדם נופל ממטוס
באמצע הלילה, רק
אלוהים לבדו יכול
להרים אותו. אם
אדם נופל ממטוס
באמצע הלילה,
רק אלוהים מכיר
את סוף הנפילה"**

אפל הוא וחתום" (ת"א שלום יים) 24930/94. אותו שופט מצטט את המשורר מירון איזקסון ב־2007 בגזר דינה של מורשת בפריצה ובגניבה: "מהו העונש הראוי לנאשמת. 'נשמה עגומת נפש, נפש פשוטת גוף, נפש צועקת נפשה'" (ת"פ שלום יים) 3713/07.

בריון של מילנוב בשאלת החכות משנת 2004 הוא מסכם כך: "אין להכביר מילים על הסבל שעובר אדם שמיטלטליו אותם אגר וצבר במהלך השנים – נעלמים, כהרף עין. רב ערכם הרגשי של זיכרונות, שבתמונות ובחפצים אישיים. היטיבה לבטא זאת המשוררת יונה וולך ז"ל בשירה הידוע: 'אדם צובר זכרונות/ כמו נמלים בחורשי הקיץ'" (ת"א שלום יים) 21037/96.

וכצפוי, גדול המצטטים הוא מישאל חשין. בשנת 2003 הטעים השופט חשין בעניין הריסת ביתו של המחבל מוחמד אלעמדין: "למותה של הלנה הקטנה אין ולא תהיה כפרה: 'ארור האומר: נקום! נקמה כזאת, נקמת דם ילד קטן עוד לא ברא השטן'. כך ביכה משורר הלאום והיחיד בשנת 1903 – לאחר פרעות קישינייב – הירצחו של ילד יהודי קטן בגולה. והנה יצאו תשעים שנה ואנו מבכים ילדה קטנה בארץ היהודים, והילדה היא הלנה ראפ" (בג"ץ 2722/92). הציטוט של שורה זו מביאליק חוזר גם הוא בכמה פסקי דין, ביניהם גזר דין של 32 שנה שנגזר על אדם על עבירות אינוס של בנותיו.

בשנת 2003 דן חשין בעתירה בענייני תכנון ובנייה וקבע כי נפל פגם בהחלטות מוסדות התכנון. וזאת אמר: "בימים שמכבר שורר המשורר והבטיח למולדת: 'נלבישך שלמת בטון ומלט/ ונפרוש לך מרבדי גנים'. ספק אם גם כיום ימצא משורר שכך ישורר, ואולם שביל הזהב – איזון ומידתיות, מזה ומזה – היה ונותר השביל בו שומה עלינו לצעוד" (עע"מ 10112/02).

לפניות ולשאלות: ruvikr@netvision.net.il

השופט יעקב טירקל כתב כך ב־1998, בריון על מותו של מי שנעלם מעל גבי אונייה: "הראיתי למעלה שיש יסוד להנחה שאלכסנדרוב מת בתאונה. נסיבות היעלמו נותרו בגדר תעלומה, שלה יפים דברי המשוררת דליה רביקוביץ: 'אם אדם נופל ממטוס באמצע הלילה, רק אלוהים לבדו יכול להרים אותו. אם אדם נופל ממטוס באמצע הלילה, רק אלוהים מכיר את סוף הנפילה'" (ע"א 6283/97).

בשנת 2007 רחה השופט יצחק עמית בקשה לחשיפת שמות גולשים אנונימיים ברשת האינטרנט במילים אלו: "בכל פגישה מקרית פורחת איזו תכלת, אמר המשורר אלכסנדר פן, ואחרים יאמרו כי בכל גלישה מקרית, עשוי הגולש למצוא את האמירה, הביטוי, הרעיון או ההגיגה, שישנה את חיו" (בר"ע (מחוזי חיפה) 850/06). השופט המחוזי יהושע גרוס משתף את הקוראים ברחשי לבו בפסיקה בתחום החוזים משנת 2001: "אודה ולא אבוש, לבי נוהה אחר פסקדינה המאלף של חברתי השופטת רובינשטיין, אך החוש המשפטי־מציאותי מטה אותי לכיוונה של חברתי השופטת קובו. לו משוררנו הלאומי ביאליק הייתי, כי אז הייתי פותר את לבטי בדרך שבה תיאר את שתי הבובות צילי וגילי, כך שלאחר העלאת השאלה 'מי משתיהן יפה יותר?', הייתה תשובתו 'צילי וגילי, זו וזו'. אלא שזכות ההימנעות מהכרעה לא ניתנה לו לשופט ועלי לבחור באיזה נתיב להלך" (ע"א (מחוזי ת"א) 2301/00).

נקמת דם ילד קטן

שני שופטים באוספו של עו"ד צוק בולטים מעל היתר בציטוטי השירה שלהם. האחד הוא שופט השלום יצחק מילנוב. מילנוב דן ב־2004 בהסכם בקשר לבנייה בבית משותף: "את החלומות בדבר בניית בית חלומות בראש גבעה, היטיבה לבטא המשוררת נעמי שמר ז"ל: 'על בית חלומותי איני יודעת כלום/ בכל חלומותי

**"אודה ולא אבוש",
הטעים השופט גרוס,
"לבי נוהה אחר
פסקדינה המאלף
של חברתי השופטת
רובינשטיין, אך
החוש המשפטי־
מציאותי מטה אותי
לכיוונה של חברתי
השופטת קובו. לו
משוררנו הלאומי
ביאליק הייתי, כי
אז הייתי פותר את
לבטי בדרך שבה
תיאר את שתי
הבובות צילי וגילי"**